THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper in Western Canada.
אידישע וואָרט
Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 765 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year
Established 1910 Phones: 55 409—52 213
Winnipeg — Manitoba

די אמעריקאנער ארבעטער פעדעראציע און רעגיסטראציע פון אויסלענדער

די דעמאָראַטישע אָפּטיילונג פון דער "אמעריקאן פעדעריישן אָף לייבאָר" האָט כמעט איינשטימיק באשלאָסן צו שמיצן דעם מישיגאנער אקט צו רעגיסטרירן די פרעמדגעבאָרענע. דער לאָקאַלער פּרעזידענט פון דער פעדעראציע, פ. מאַרטעל, האָט פריער געהאַלטן א רעדע אין וועלכער ער האָט שארף אנגעקלאגט די פרעמדע, און ער האָט זיך באקלאָגט, אז איצט האָבן די אויסלענדער מער רעכט ווי די איינגעבאָרענע. — די לעצטע מוזן רעגיסטרירט ווערן ביים געבורט און ביי וואָלן, און די אויסלענדער זיינען נאָר פריי דערפון, — און עס איז דערפאר נים מער ווי א ישרל, אז די אויסלענדער זאָלן זיך אויך מוזן רעגיסטרירן...

די דעמאָנאָגיע פון דעם ארגומענט ליגט אויבנאויף. אָבער דאָ איז נים געווען קיין פראגע פון ארגומענט, — די זאַך איז אזוי גוט ווי געווען באשלאָסן אין פאָראויס: די אמעריקאנער ארבעטער פעדעראציע האָט זיך תמיד ארויסגעגאָנט פאר רעגיסטראציע, ווי פאר אלע גגישות בנוגע אימיגראנטן בכלל. עס האָט זיך דאָ נים געפונען אפילו קיין איינציקער מיטגליד, וואָס זאָל אויסזאָגן קעגן דעם רעגיסטראציע ביל און קעגן דעם פּרעזידענטס דעמאָנאָגישע פּשט'לאָך.

נים נאָר די דעמאָראַטישע אָפּטיילונג, נאָר די אמעריקאנער ארבעטער פעדעראציע בכלל, האָט פון תמיד אָן פיינט געהאַט אימיגראנטן. דאָס איז גאנץ נאַטירלאָך פאר אן ארגאניזאציע, וואָס איר איינציקער אידעאַל איז דער "דיגער פייל". דער זאַמטער מיטאָג, און וואָס זעט נים ווייטער ווי דער באל־דיקער "דזשאב".

די אמעריקאנער ארבעטער פעדעראציע זעט אינגם אימיגראנט א קאָנ־קורענט אויפ'ן "דזשאב" און אויף דעם זאַטן מיטאָג. אויף דעם, אז דער "דזשאב" אליין און דער מיטאָג זיינען א רעזולטאַט פון דער אימיגראציע וואָלט מען זיך געדאַרפט פאַרטראַכטן, — אָבער טראַכטן איז נים די טבע פון מענשן וואָס זעען נים ווייטער ווי די "פאָמיניצע", — זייער "דיגער פייל".

די רעגיסטראציע וועט זיכער סוף־כל־סוף טרעפן די מיטגלידער פון דער "אמעריקאן פעדעריישן אָף לייבאָר". זי וועט אויסגענוצט ווערן קעגן זיי אינ'ם קאַמף צווישן זיי און די באַלעבאַטים פאר דער פולקיים פונם "דיגער פייל". מען וועט זיי אין אזאלכע פאלן צווינגען צו דערווייזן אז זיי זיי־נען נים קיין אויסלענדער אליין".

אָבער אזוי ווייט קאָנען זיי אויך נים זעען. די רעגיסטראציע וועט אפשר באפרייען פאר זיי עטלאַכע "דזשאבס" פון וועלכע מען וועט פאר־טרייבן די "אויסלענדער", און דאָס איז פאר זיי א גרויסע מציאה . . .

א וואָרנונג צו עלטערן און מאַטאָריסטן

קינדער אין שפיל זיינען מיט לייב און לעבן פאַרטאָן דערינען. זיי ווערן אזוי אריינגעצויגן, אז זיי באַמערקען קיין אנדער זאַך נים ארום זיך, און זייער זעלבסט־פאַרהיטונג איינסטינקט, וואָס איז נאָך בכלל נים באַזונדערס שטאַרק אנטוויקלט, ווערט אין אזא מאָמענט נאָך מער אָפּגעשוואַכט.

ווען קינדער שפּילן פּילקע (באָל) זיינען זיי פאַרטאָן אין דער פּילקע און זעען אָפּט קיין אנדער זאַך נים ארום זיך. פליט די פּילקע אין גאס אריין, ווערן זיי לויפן נאָך איר אין סאַמע גדיכטעניש פון פאַרקער. אָפּטמאָל נים אומקוקנדיק זיך אפילו.

דער מראַנישער טויט פון דער קליינער בעטי דייוויס, אויף סאָדער לענד עזוץ. ווען ווערלכן מיר האָבן נעכטן געטאָלדן אין דער צייטונג, איז איינער פון א צאָל אנדערע ענלאַכע אומגליקלאַכע פאלן, פון ווערלכע מיר זיינען געווען עדות. די קינדער, לויפנדיק נאָך דער פּילקע, שפּרינגען אזוי שנעל און פּלוצלונג ארויס אינמיטן גאס, אז די צופעליקע מאַטאָריסטן פאר־בייפאָרער, ביי דער גרעסטער פאַרזיכטיקייט און מיט דער אָנגעשפּיצטער אויפמערקזאַמקייט האָבן קיין צייט נים אויסצומיידן דעם אומגליק.

עלטערן קאָנען נים האַלטן שטענדיק קיין אויג אויף זייערע קינדער, און מען קאָן אויך נים באַרויבן די קינדער פון זייער רעכט אויף שפּיל. די בעסטע זאַך איז צו האָבן פאר זיי גוט באַשיצטע פּלעצער, נים אָפּן צו דער גאס.

אָבער אין אלע פאלן דאַרפן קינדער דערצויגן ווערן פון די צאַרטסטע יאָרן אָן צו פילן אינסטינקטיוו די געפאַרן פון דער גאס, און נים צו פאַרגעסן אויף זיי אפילו דאַן, ווען זיי זיינען מיט לייב און לעבן אריינגעטאָן אין זייער שפּיל.

נאַטירלאָך, מוזן די מאַטאָריסטן אויך האָבן תמיד אין זינען אָט די שוואַכקייט פון קינדער און זיין באַזונדערס פאַרזיכטיק ווען זיי פאָרן אין גאס ווען קינדער שפּילן זיך און ס'איז דאָ א געפאר אז אינעצער פון זיי זאָל אָן וואַרנונג ארויסלויפן אינמיטן גאס. עס איז דאָך גאנץ קלאָר, אז אפילו ווען דער מאַטאָריסט זאָל אין פאַל פון אן אומגליק באַפרייט ווערן פון שולד, וועט ער עס פאַרט האָבן אויף זיין אייגענעם געוויסן זיין גאנצן לעבן.

מיר קאָנען נים פאַדערן פון די קינדער מעהר פאַרזיכטקייט, ווי ס'איז ביי זיי אנטוויקלט געווארן לויט זייער עלטער. דער חוב ליגט אויף די עלטע־רען און אויף די מאַטאָריסטן צו טאָן אלץ וואָס זיי קאָנען נאָר אויסצומיידן אזעלכע אומגליקן.

אמעריקאנער אידישע אינדוסטריעס אין קאנאדע

די נייע פאַריפן אין קאנאדע האָבן באוואוינען א סך אמעריקאנער אמ־ריקאנטן צו פאַלגעווען די גרינדונג פון זייערע אָפּטיילונגען אין קאנאדע. כדי אויסצומיידן די פאַריפן. צווישן די זיינען דאָ אויך אייניקע אידישע פאַבריי־קאנטן. וואָס פּראָדוצירן אַרטיקלען ספּעציעל פאר אידישן געברויך, ווי מצה, און כשר'ע פּראָדוקטן.

ווי די "איטאַ" מעלדעט, זיינען אייניקע פון די אידישע פאַבריקאנטן פון אזעלכע פּראָדוקטן געפאַרן קיין מאָנטרעאַל, צו צוגרייטן דאָרטן דעם באָדן פאר די אונטערנעמונגען. מען קאָן דאָך דערוואַרטן, אז דעם קומענדיקן יאָר וועט די שטרייטן פּראָטעקציאָניסטישע רעגירונג פון פּרעמיער בענעט מאַכן א סוף צום פריינען אימפּאָרט פון מצות, למשל. און די אמעריקאנער אידישע מצה פאַבריקאנטן ווילן נאַטירלאָך נים פאַרלירן די קאנאדער גע־שעפטן.

און א בענעט רעגירונג מאַריף וואָלט געמיינט צו פאַרלירן די גע־שעפטן. מר. בענעטס פּאָליטיק איז דאָך באַקאַנט. — אויב עס איז נאָר אן ארטיקל וואָס קאָן פּראָדוצירט ווערן אין קאנאדע גופא, דאַן וועט דער מאַריף זיין אזוי הויך, אז ער זאָל מאַכן אוממעגלאָך דעם אימפּאָרט פון דעם דאָזיקן ארטיקל.

אין פאַרבינדונג מיט דעם וואָלט מען געדאַרפט צוציען די אויפמערק־זאַמקייט פון די אידישע פאַבריקאנטן צום אידעאַלן פּלאַן וואָס וויניפּעג פאַרנעמט בנוגע זייערע אינדוסטריעס. באַזונדערס דער מצה פּראָדוקציע. די געאָגראַפישע לאַגע פון וויניפּעג איז אן אויסגעצייכנטע. מיט די בעסטע דיס־טריבוציע מעגלאָכקייטן, און דאָ איז דער צענטער פון קאנאדער האַרטע ווייץ. וואָס איז די בעסטע אין דער וועלט.

די צעשטערטע רוימער געטאָ

(ספּעציעל פאר ד. א. וו. דורך "איטאַ")

פון ד. קליינלערער

אויף די חורבות פון א צוויי טויזנט יעריקן אידישן לעבן

נאָר נאָך אייניקע האַלב איינגעפאַלענע און צעשטערטע געבייודע זיינען פאַר־בליבן פונם אמאָליקן אידישן ישוב אין פּויפּסטלאַכן רוים. עס זיינען די לעצטע חורבות פון רוימער געטאָ ביים טייך טיבער.

ווען איך האָב מיט אייניקע טעג צור־ריק, ווידער אמאָל געוואַנדערט אויף דעם שטח, וואו עס האָט זיך נאָך ניט לאַנג צוריק געפונען דאָס רוימער געטאָ, האָט זיך מיר ממש ניט געוואָלט גלויבן דאָס נאָך מיט אייניקע חדשים צוריק האָט דאָ געקלאַפּט אן איינגאַרטיק אידיש לע־בען.

דער אידישער קוואַרטאַל ביים טיבער איז געווען בלוי ספּק איינע פון די אינ־טערעסאַנטסטע דערשיינונגען פונם אי־דישן לעבן אין גלות. הויפּטזעכלאָך אין אוונט, ווען די אידישע איינוואוינער פון דער געטאָ פלעגן צוריקקומען פון דעם נאָענטן מאַרק, וואו מען קאָן אין רוים איינקויפן פון אן אלט זעלטן בוך א פאַלקאָמער קירכלאַכער אויסשטאַטונג, האָט אויף דער "פּיאַצאַ מאַנטאַנאַרא" און אויף די אַרומיקע געטאָ געפאַלן שטאַרק דער געקלאַפּט דער אדער פונם אידישן לע־בען אין רוים.

ביז שפּעט אין דער נאַכט האָט מען גע־הערט דעם געלעכטער, די געשריי און דאָס געפילדער פון די געטאָ קינדער. אלט און יונג, קינד מיט קייט, זיינען געווען פאר די קרעמלאַך פון אלט וואַרג און אייזנוואַרג און בקול רם אַרומגערעדט זיי־ערע עניינים און דאָגות.

אן אייגענע שפּראַך איז געשאַפן גע־ווארן אין רוימער געטאָ: באַקאַנט אונ־טער נאָמען "גווידיסקע ראַמאַנעסקע" און דער שפּראַך האָט דער באַרימטער אי־טאַליענישער פּאָעט, גיאַכינאָ בעללי אנ־געשריבן א נאַנצע רייע ש'יגע סאָנעטן. אויספירלאַכע פאַרשונגען ווידמעט איר איצט דער אידיש רוימישער געלערנטער און דיכטער, סזעסגעניצ דעל מאָנטע.

אן דער שפּראַך האָבן די אייניקע טויזנט יעריקע אידישע פאַמיליעס וועלכע זיינען פאַרבליבן, צוזאַמען די אלטע געטאָ מויערן, געשאַפן זייערע לעגענדעס, זייער איינ־ארטיקע פּאָעזיע, א פאָלקלאָר, וועלכער איז באמת רייף מיט שיינע, איידעלע מאָ־טיוון.

א לאַנגע איבער צוויי טויזנט יעריקע געשיכטע, האָט הינטער זיך דאָס רוימער אידנטום, עגג פאַרבונדן אין זיין געשיכ־טע מיט דעם טרויעריקן עפּילאָג פון דער אידישער אומאַבהייניגקייט, מיט חורבן ירושלים.

נאָך פאר כריסטוס'ן, אין די ציטן פון קייזערלאַכן רוים געפינען זיך שוין אידן ביי די ברענגען פונם פייך טיבער. צידע־רא, דער פּורישקעוויטש פונם אלטן רוים, האָט שוין דאַמאָלסט געשריבן וועגן דער "אידישער איינוואוזע" און וועגן דער געפאר וואָס אידן שטעלן מיט זיך פאר פאר דער רוימער מאַכט. זיינע אנ־טיסעמיטישע פאַמפלעטן האָבן געווירקט. קייזער אויגוסט האָט באַפוילן די אידן צו וואוינען נאָר אויף דער רעכטער זייט פונם פייך טיבער, אויפן "טראַסטעווע־רע".

אין ריצייטן פון נעראָן זאָל די צאָל אידן אין רוים דערגרייכט האָבן אכציק טויזנט. נאָך דער ירושלים'ער טראַגעדיע האָט זיך די צאָל באַדייטנד פאַרגרעסערט מיט די טויזנטער אידישע געפיינגטע וועלכע די זיגרייכע לעגיאָנען האָבן מיט זיך מיטגעשלעפּט קיין רוים.

דער אידישער ישוב אויפן "טראַסטעווע־רע" ווערט צו ענג און דאָ באַקומען די אידן אין פאַכט דעם ענעריען טאָל און דאָס קאַמענעי וועלדל. דאָס לאָזט ניט צורו די אידן העצער פונם אלטן רוים, און דער סאַטיריקער יוונענאל ניסט ק־טערע טרער קומען דאָס דער טאָל, וואו די רוי־מער געטער קומען זיך צענויף מיט די חיי־ליקע ניכפּעס. ווערט איצט פאַרשוועכט דורך די אומריינע אידן.

עס איז כמעט אוממעגלאָך אין די ראַ־מען פון א צייטונגס אַרטיקל איבערצו־געבן אפילו אין אלגעמיינע שטריכן די געשיכטע פון די רוימער אידן. די אידן פון רוים האָבן געזען דאָס אויפבליען און דעם אונטערגאַנג פונם גרעסטן אימ־פּעריום פון אלטערטום, נאַכהער די פאַר־שיידענע פאַזן און דעם זיגרייכן גאַנג פונם נייעם גלויבן, פון קריסטנטום. זיי האָבן איבערגעלעבט די געפעראַלכע, שטרומישע ציטן פון דיריליגיעזע קאַמפן און האָבן איבערגעקומען די בזיונות פון דעם רוימער פאַנאַטישן חמה.

די געשיכטע פון די רוימער אידן, דאָס איז די צוויי טויזנט יעריקע גע־שיכטע פון דער שטאָט רוים, דאָס איז די געשיכטע פון דער פּויפּסטלאַכער הער־שאַפט.

אין יאָר 1554 ווערן די אידן געצוואונ־גען צו וואוינען צווישן די מויערן פון דער "געטאָ". דער שעפער פון דער "גע־טאָ", דער פּויפּסט פאולוס דער פערטער, שטאַמט פון וועגערין, פון דער שטאָט אין איטאַליע, וואו נאָך ביזן היינטיקן טאָג איז שטאַרק דער האָס קעגן אידן. מיט זיין דעקרעט "קאָס נימיז" באַפעלט ער אָפּ־זונדערן די אידן פון דער רוימישער באַ־פעלקערונג, און דעם מאָראַלישן, עגגן מקום, ביי די סאַמע ברעגן פונם שייך טי־בער.

טיף דירנד איז דאָס בילד וואָס שיל־דערט אונז פון דעם אידישן לעבן אין דער רוימער געטאָ, שוין אין די לעצטע יאָרן פון זיין עקזיסטענץ, ד. ה. פאַרן יאָר 1870, דער באַרימטער דייטשער היס־טאָריקער גרעגאָראָוויוס.

"די אידישע פרויען, — שרייבט גרע־גאָראָוויוס, איינער פון די גרעסטע קע־נער פון דער געשיכטע פון רוים, — האָ־בען פאַרלאָרן זייער חן. אויף זייערע פּנים'ער באַווייזט זיך מער ניט קיין שמייכ־כעל. וואו איז די שיינע ביבלישע רחל? ... ישראל איז אין גלות. ער זיצט ביי די ברעגעס פונם טייך טיבער, ביי הויפנס פון שמאַטעס און אלטוואַרג, פון וועלכע ער ציט קוים זיין חיונה" . . .

און דאָך, שטאַרק איז די קראַפט פון צונעבונדנקייט אין פון געמיינזאַמע ליידן.. ווען נאָכן יאָר 1870 זיינען מיטן איינ־נעמען רוים דורך דאָס איטאַליענישע מר־ליטער אויף געפאַלן די מויערן פון דער געטאָ, האָבן זיך זיינע איינוואוינער ניט געוואָלט שיידן זיך מיט די מויערן וואו זיי האָבן אזוינדיק געליטן, האָבן דיק פון לאַנד צוריק דורך אידישע הענט.

ארום דער מאָנומענטאַלער געביידע פון דעם אלטן מאַראַעזלוס טעאַטער וואָס גע־פינט זיך אין צענטער פון דער געטאָ, האָט וויטער געשלאָגן דער פולס פון אידישן פאָלקס־לעבן אין רוים. אויף דער "פּיאַצאַ פּעסקעריאַ", פלעגט ווי אין די פּויפּסטלאַכע צייטן פאַרקומען דער אי־דישער פיש מאַרק.

מוסאָליני האָט אָבער געוואָלט רוים פאַרשענערן, באַוויזן דער וועלט די בל־טע מאָנומענטן פון דער אימפּעריאַלער פאַרגאַנגענהייט. דער בליק "איז געפאַלן אויפן מאַראַעזלוס טעאַטער, וועלכן דער קייזער אויגוסט האָט געבויט צום אנ־דענקן פון זיין שווינער זאָן, מאַראַעלוס. כדי איזאָלירן די געביידע פונם ריזי־קען מאַראַעלוס טעאַטער איז באַשלאָסן גע־וואָרן אַפּצורייניקן אים פון די אלע אלטע הייזלאַך און קראַמלאַך, וואָס זיינען ארום אים אנטשטאַנען. עס האָט דאָן אויסגע־שלאָגן די לעצטע שעה פון רוימער געטאָ. אויך האָט געזען ווי די ערשטע האַ־מער שלעג האָבן אָנגעהויבן חרוב מאַכן דעם דאָזיקן אלטן און היסטאָרישן אידישן ישוב.

מיט טרערן אין די אויגן האָבן זיך דאָן צוגעקוקט די עלטערע געטאָ איינ־וואוינער, ווי עס ווערן חרוב זייערע היי־מישע, באַקאַנטע וואוינונגס פּלעצער. און באמת שנעל איז צונעגאַנגען די דעמאָלי־רונגס אַרבעט. דאָרט וואו גאַנצע דורות האָבן געבויט און געשאַפן איז אין משך פון קורצע מאָנאַטן נים פאַרבליבן מער ווי הויפן ציגל און בערעטער.

די אידישע פאַמיליעס פון דער געטאָ זיינען מיט זייער האָב און גוטס איבער־געטראָגן געווארן אין די מוניציפּאַלע היי־זער, צעוויט פון טייך טיבער, ביי הויפנס פון שמאַטעס און אלטוואַרג, פון וועלכע ער ציט קוים זיין חיונה" . . .

און דאָך, שטאַרק איז די קראַפט פון צונעבונדנקייט אין פון געמיינזאַמע ליידן.. ווען נאָכן יאָר 1870 זיינען מיטן איינ־נעמען רוים דורך דאָס איטאַליענישע מר־ליטער אויף געפאַלן די מויערן פון דער געטאָ, האָבן זיך זיינע איינוואוינער ניט געוואָלט שיידן זיך מיט די מויערן וואו זיי האָבן אזוינדיק געליטן, האָבן זיך אויפגעבויט געווארן אין די מוניציפּאַלע היי־זער, צעוויט פון טייך טיבער, ביי הויפנס פון שמאַטעס און אלטוואַרג, פון וועלכע ער ציט קוים זיין חיונה" . . .

אין יאָר 1554 ווערן די אידן געצוואונ־גען צו וואוינען צווישן די מויערן פון דער "געטאָ". דער שעפער פון דער "גע־טאָ", דער פּויפּסט פאולוס דער פערטער, שטאַמט פון וועגערין, פון דער שטאָט אין איטאַליע, וואו נאָך ביזן היינטיקן טאָג איז שטאַרק דער האָס קעגן אידן. מיט זיין דעקרעט "קאָס נימיז" באַפעלט ער אָפּ־זונדערן די אידן פון דער רוימישער באַ־פעלקערונג, און דעם מאָראַלישן, עגגן מקום, ביי די סאַמע ברעגן פונם שייך טי־בער.

טיף דירנד איז דאָס בילד וואָס שיל־דערט אונז פון דעם אידישן לעבן אין דער רוימער געטאָ, שוין אין די לעצטע יאָרן פון זיין עקזיסטענץ, ד. ה. פאַרן יאָר 1870, דער באַרימטער דייטשער היס־טאָריקער גרעגאָראָוויוס.

"די אידישע פרויען, — שרייבט גרע־גאָראָוויוס, איינער פון די גרעסטע קע־נער פון דער געשיכטע פון רוים, — האָ־בען פאַרלאָרן זייער חן. אויף זייערע פּנים'ער באַווייזט זיך מער ניט קיין שמייכ־כעל. וואו איז די שיינע ביבלישע רחל? ... ישראל איז אין גלות. ער זיצט ביי די ברעגעס פונם טייך טיבער, ביי הויפנס פון שמאַטעס און אלטוואַרג, פון וועלכע ער ציט קוים זיין חיונה" . . .

און דאָך, שטאַרק איז די קראַפט פון צונעבונדנקייט אין פון געמיינזאַמע ליידן.. ווען נאָכן יאָר 1870 זיינען מיטן איינ־נעמען רוים דורך דאָס איטאַליענישע מר־ליטער אויף געפאַלן די מויערן פון דער "געטאָ", האָבן זיך זיינע איינוואוינער ניט געוואָלט שיידן זיך מיט די מויערן וואו זיי האָבן אזוינדיק געליטן, האָבן זיך אויפגעבויט געווארן אין די מוניציפּאַלע היי־זער, צעוויט פון טייך טיבער, ביי הויפנס פון שמאַטעס און אלטוואַרג, פון וועלכע ער ציט קוים זיין חיונה" . . .

— א —

פון וואַרשע ביז ירושלים און פון פאַריז ביז ניו יאָרק, ציען זיך די אטאקעס אויף דעם פּרעזידענט פון דער אלטוועלטלאַכער אור־ציוסטשעיער אָרגאַניזאַציע, אויף דעם פערזאָן וואָס האָט פאַר די לעצטע צוועלף יאָר געטראָגן דעם עול פון אונזער באַ־פרייאונגס באוועגונג.

און אינטערעסאַנט איז, אז דאָס וואָס האָט געטאָלט געווען זיין א אידישער קאַמף איז דורך דער הילף פון פאַלי־מישע קאַרליקלאַך פאַרוואַנדלט געווארן אין א פּרעזאָנען קאַמף און עס גילט דער אלטער כלל, און וואו עס איז פאַראַן מוט־נע וואַסער פלאַדיען זיך אַלערליי אומריינע ברואים.

וואָלט דער קאַמף קעגן דר. ווייצמאַ־ען פּערפיר געווארן אין דר ראַמען פון א אידישן קאַמף; וואָלטן די קעגנער גע־זוכט צו באַקעמפן זיין שטח — וואָלטן זיי קודם כל אָנגעוויזן אויף דעם וועג וואָס זיי וואָלטן אויסגעקליבן, וואָלטן זיי אָנגעוויזן אויף די מער פּעאיקע מענשן. ניין, די דאָזיקע חכמים האָבן נים קיין שטח און נים קיין פאַראַנטוואָרטלאַכע מענשן, זיי קאָנען בלויז שרייען און זיד־לען, וואַרפן שמוץ און לייגן שטערונגען אויף דעם וועג, וואָס איז אזוי אויף גאנץ שווער.

אינטערעסאַנט איז, אז דר. ווייצמאַן וועלכער קומט פון פינסק און וועמען די רעוויזיאָניסטישע אינגלאַך האָבן הנאה צו רופן "פינסקער בטלן", ער פירט אן זיין טעטיקייט און אפילו דעם קאַמף קעגן זיינע קענגער, וועמען ער איז גאַרנים גערן צו ענטפערן, אויף אן עכט אייראָפּעאישן אופן, רואיק און געלאַסן, ווי עס טוט א פאַראַנטוואָרטלאַכער פירער. זיינע קענגער, וועלכע שטאַלצירן מיט זייער קאָמאַנדיר, געגעראַל זשאַבאָטינסקי, וועלכער האַלט זיך פאַר א הונדערט פּראָצענטיקן איי־ראָפּייער, זיי פירן זייער קאַמף קעגן ווייצמאַנען, ווי אין שניפּשאַקער בית המדרש, ביים אויסקלייבן א גבאי . . . מיט זידלעריין און מיט פּעטש, מיט וואַרפן האַנטוכער און מיט דערמאָנען דעם עלטער זיידן . . .

ביז וואַנען די אטאקע איז אבער גע־ווען א ריין רעוויזיאָניסטישע, האָט מען דאָס שוין אָנגענומען פאַר א געוויינלאַ־כער זאַך, פּונקט ווי די לבנה מיט דעם הונט, דער כלב רייסט זיך און שטעלט ארויס זיינע ציין און זי גייט איר ווינ... איצט האָבן אנדערע אָנגעפאַנגען נאָכ־ריידן. אפילו זשאַבאָטינסקי'ס תלמידים צו טאָן דאָס וואָס דער רבי טוט און זיי האָבן זיך געוואַרפן אויף ווייצמאַנען, ווי דאַרף שקצים'לאַך, ווען עס פאַרט דורך א איד . . .

און אין דער דאָזיקער פאַרדאַמט־טרויי־עריקער קאַפּעלע האָבן זיך אויך דער־הערט די קלאַנגען פון דעם שטענדיקן "קעמפער" גאָלדבערג, וועלכער איז שוין א מומחה אין ציען סטרונעס; פון מוז־רח'יסטישע גרולים, וועמען ווייצמאַנס פּאָליטיק שטערט, כידוע, זייער פרומ־קייט און אפילו דער מישב'דיקער רבנים שוחטים משכילים'דיקער "תדואר", איז מיט אמאָל געווארן א רעוואָלוציאָנער און פאַרדערט שטאַרקע פערזאָנען אין דער צור־ניסטישער פירערשאַפט — ווער זיי זיי־נען, קאָן מאַקע דער עדיטאָריעל שריי־בער פונם "תדואר" נים זאָגן, אָבער זשאַ־באָטינסקי מוז זיין איינער פון זיי.

מיר וואָלטן עטוואָס געקאָנט זאָגן וועגן די דאָזיקע "תדואר" כוונות, דערציילן וועגן נען אונזער הערעראַשן אָרגאַן, וואָס האָט ליב צו שפּילן די ראָלע פון א ראַדיקאַל און אז דער זעלבער צייט זיין אונטער דער השפעה פון א רבנ'ישער יאַרמולקע, פון רעדן פּראָגרעסיוו און אָנגעמען דעם פאַשיסטישן רעוויזיאָניזם — און אַלץ אלס קרבן פאַר הערעראַשיז, אָבער ניט איצט אין די ציטן . . .

אלזאָ, אזוי טומלט זיך דאָס מיר אין א לעצטע וואָכן און אזוי לעבן מיר אין א פאַרגיפטעטער לופט און דאָך ווילן מיר איצט, נאָכדעם ווי מיר האָבן געצאָלט שטייער דער דאָזיקער אטמאָספערע, פּרי־ווען קלאָר צו מאַכן די שטח פון דר. חיים ווייצמאַן, לויט וועלכער ער האָט געפירט די באַוועגונג אין די לעצטע פער־צען יאָר, ווען דער ציוניסטישער שיק־זאַל האָט אָם אוועקגעשטעלט אין איר שפּיץ.

— ב —

אויף דעם אכטן ציוניסטישן קאָנגרעס אין האאַג, צוריק מיט פיר אין צוואַנציק יאָר, ווען עס איז אָנגענאָמען דער קאַמף צווישן די "פּאָליטישע ציוניסטן" און די "פּראַקטישע", האָט דר. ווייצמאַן, וועל־כער איז נאָך דאָן געווען א יונגערמאַן, געהאַלטן א רעדע, אין וועלכער האָט גע־זאָגט:

— קיין זאַך וועט אזוי פיל נים אויפ־וועקן דעם ווילן פונם פאָלק, ווי עס וועט אים אויפוועקן דער פאַרטשריט פון דער וועלט.

— דאָס וועט אָבער אויפוועקן דעם ווילן פונם פאָלק, ווי עס וועט אים אויפוועקן דער פאַרטשריט פון דער וועלט. דאָס לאָזט ניט צורו די אידן העצער פונם אלטן רוים, און דער סאַטיריקער יוווענאַל ניסט ק־טערע טרער קומען דאָס דער טאָל, וואו די רוי־מער געטער קומען זיך צענויף מיט די חיי־ליקע ניכפּעס. ווערט איצט פאַרשוועכט דורך די אומריינע אידן.

עס איז כמעט אוממעגלאָך אין די ראַ־מען פון א צייטונגס אַרטיקל איבערצו־געבן אפילו אין אלגעמיינע שטריכן די געשיכטע פון די רוימער אידן. די אידן פון רוים האָבן געזען דאָס אויפבליען און דעם אונטערגאַנג פונם גרעסטן אימ־פּעריום פון אלטערטום, נאָכהער די פאַר־שיידענע פאַזן און דעם זיגרייכן גאַנג פונם נייעם גלויבן, פון קריסטנטום. זיי האָבן איבערגעלעבט די געפעראַלכע, שטרומישע ציטן פון דיריליגיעזע קאַמפן און האָבן איבערגעקומען די בזיונות פון דעם רוימער פאַנאַטישן חמה.

א לאַנגע איבער צוויי טויזנט יעריקע געשיכטע, האָט הינטער זיך דאָס רוימער אידנטום, עגג פאַרבונדן אין זיין געשיכ־טע מיט דעם טרויעריקן עפּילאָג פון דער אידישער אומאַבהייניגקייט, מיט חורבן ירושלים.

נאָך פאַר כריסטוס'ן, אין די ציטן פון קייזערלאַכן רוים געפינען זיך שוין אידן ביי די ברענגען פונם פייך טיבער. צידע־רא, דער פּורישקעוויטש פונם אלטן רוים, האָט שוין דאַמאָלסט געשריבן וועגן דער "אידישער איינוואוזע" און וועגן דער געפאַר וואָס אידן שטעלן מיט זיך פאַר פאַר דער רוימער מאַכט. זיינע אנ־טיסעמיטישע פאַמפלעטן האָבן געווירקט. קייזער אויגוסט האָט באַפוילן די אידן צו וואוינען נאָר אויף דער רעכטער זייט פונם פייך טיבער, אויפן "טראַסטעווע־רע".

אין ריצייטן פון נעראָן זאָל די צאָל אידן אין רוים דערגרייכט האָבן אכציק טויזנט. נאָך דער ירושלים'ער טראַגעדיע האָט זיך די צאָל באַדייטנד פאַרגרעסערט מיט די טויזנטער אידישע געפיינגטע וועלכע די זיגרייכע לעגיאָנען האָבן מיט זיך מיטגעשלעפּט קיין רוים.

דער אידישער ישוב אויפן "טראַסטעווע־רע" ווערט צו ענג און דאָן באַקומען די אידן אין פאַכט דעם ענעריען טאָל און דאָס קאַמענעי וועלדל. דאָס לאָזט ניט צורו די אידן העצער פונם אלטן רוים, און דער סאַטיריקער יוווענאַל ניסט ק־טערע טרער קומען דאָס דער טאָל, וואו די רוי־מער געטער קומען זיך צענויף מיט די חיי־ליקע ניכפּעס. ווערט איצט פאַרשוועכט דורך די אומריינע אידן.

עס איז כמעט אוממעגלאָך אין די ראַ־מען פון א צייטונגס אַרטיקל איבערצו־געבן אפילו אין אלגעמיינע שטריכן די געשיכטע פון די רוימער אידן. די אידן פון רוים האָבן געזען דאָס אויפבליען און דעם אונטערגאַנג פונם גרעסטן אימ־פּעריום פון אלטערטום, נאָכהער די פאַר־שיידענע פאַזן און דעם זיגרייכן גאַנג פונם נייעם גלויבן, פון קריסטנטום. זיי האָבן איבערגעלעבט די געפעראַלכע, שטרומישע ציטן פון דיריליגיעזע קאַמפן און האָבן איבערגעקומען די בזיונות פון דעם רוימער פאַנאַטישן חמה.

סינטעטישער ציוניזם - דר. חיים ווייצמאַן'ס שטה

פון יוסף שפּירא

— א —

פון וואַרשע ביז ירושלים און פון פאַריז ביז ניו יאָרק, ציען זיך די אטאקעס אויף דעם פּרעזידענט פון דער אלטוועלטלאַכער אור־ציוסטשעיער אָרגאַניזאַציע, אויף דעם פערזאָן וואָס האָט פאַר די לעצטע צוועלף יאָר געטראָגן דעם עול פון אונזער באַ־פרייאונגס באוועגונג.

און אינטערעסאַנט איז, אז דאָס וואָס האָט געטאָלט געווען זיין א אידישער קאַמף איז דורך דער הילף פון פאַלי־מישע קאַרליקלאַך פאַרוואַנדלט געווארן אין א פּרעזאָנען קאַמף און עס גילט דער אלטער כלל, און וואו עס איז פאַראַן מוט־נע וואַסער פלאַדיען זיך אַלערליי אומריינע ברואים.

וואָלט דער קאַמף קעגן דר. ווייצמאַ־ען פּערפיר געווארן אין דר ראַמען פון א אידישן קאַמף; וואָלטן די קעגנער גע־זוכט צו באַקעמפן זיין שטח — וואָלטן זיי קודם כל אָנגעוויזן אויף דעם וועג וואָס זיי וואָלטן אויסגעקליבן, וואָלטן זיי אָנגעוויזן אויף די מער פּעאיקע מענשן. ניין, די דאָזיקע חכמים האָבן נים קיין שטח און נים קיין פאַראַנטוואָרטלאַכע מענשן, זיי קאָנען בלויז שרייען און זיד־לען, וואַרפן שמוץ און לייגן שטערונגען אויף דעם וועג, וואָס איז אזוי אויף גאנץ שווער.

אינטערעסאַנט איז, אז דר. ווייצמאַן וועלכער קומט פון פינסק און וועמען די רעוויזיאָניסטישע אינגלאַך האָבן הנאה צו רופן "פינסקער בטלן", ער פירט אן זיין טעטיקייט און אפילו דעם קאַמף קעגן זיינע קענגער, וועמען ער איז גאַרנים גערן צו ענטפערן, אויף אן עכט אייראָפּעאישן אופן, רואיק און געלאַסן, ווי עס טוט א פאַראַנטוואָרטלאַכער פירער. זיינע קענגער, וועלכע שטאָלצירן מיט זייער קאָמאַנדיר, געגעראַל זשאַבאָטינסקי, וועלכער האַלט זיך פאַר א הונדערט פּראָצענטיקן איי־ראָפּייער, זיי פירן זייער קאַמף קעגן ווייצמאַנען, ווי אין שניפּשאַקער בית המדרש, ביים אויסקלייבן א גבאי . . . מיט זידלעריין און מיט פּעטש, מיט וואַרפן האַנטוכער און מיט דערמאָנען דעם עלטער זיידן . . .

ביז וואַנען די אטאקע איז אבער גע־ווען א ריין רעוויזיאָניסטישע, האָט מען דאָס שוין אָנגענומען פאַר א געוויינלאַ־כער זאַך, פּונקט ווי די לבנה מיט דעם הונט, דער כלב רייסט זיך און שטעלט ארויס זיינע ציין און זי גייט איר ווינ... איצט האָבן אנדערע אָנגעפאַנגען נאָכ־ריידן. אפילו זשאַבאָטינסקי'ס תלמידים צו טאָן דאָס וואָס דער רבי טוט און זיי האָבן זיך געוואַרפן אויף ווייצמאַנען, ווי דאַרף שקצים'לאַך, ווען עס פאַרט דורך א איד . . .

און אין דער דאָזיקער פאַרדאַמט־טרויי־עריקער קאַפּעלע האָבן זיך אויך דער־הערט די קלאַנגען פון דעם שטענדיקן "קעמפער" גאָלדבערג, וועלכער איז שוין א מומחה אין ציען סטרונעס; פון מוז־רח'יסטישע גרולים, וועמען ווייצמאַנס פּאָליטיק שטערט, כידוע, זייער פרומ־קייט און אפילו דער מישב'דיקער רבנים שוחטים משכילים'דיקער "תדואר", איז מיט אמאָל געווארן א רעוואָלוציאָנער און פאַרדערט שטאַרקע פערזאָנען אין דער צור־ניסטישער פירערשאַפט — ווער זיי זי